

Prof. dr. A. van Dantzig
2 november 2004
Een mespunt Compassie

AUTOMUTILATIE.

We praten op dit congres over mensen die zich zelf beschadigen, soms ernstig, en vaak jaren lang, en mij is gevraagd iets te zeggen over de maatschappelijke aspecten, en de maatschappelijke plaats van deze aandoening en van deze mensen. U zult van anderen veel horen over de persoonlijke beleving, en de individuele determinanten van automutilatie, maar daar zal ik het dus niet over hebben. Ik zou dat trouwens niet eens kunnen, want ik heb weinig ervaring met deze aandoening.

Maatschappelijke aspecten dus. Het eerste wat gezegd kan worden is dat zelfbeschadiging vrij zeldzaam lijkt te zijn. Hoe zeldzaam weten we niet, want precieze cijfers door bevolkingsonderzoek zijn voor zover ik weet niet bekend. De meeste mensen weten niet eens dat zo iets bestaat, en als ze er over horen roept dat bevreemding op, en de meest nabijliggende lekenverklaring is dat die mensen dus gestoord zijn, want, nietwaar, je zou wel gek zijn om jezelf zo iets aan te doen. De zelfbeschadigers zijn het daarmee eens, en voltrekken hun beschadigingen meestal in het geheim, ze schamen zich ervoor. Daar kom ik op terug.

Toch zou het een vergissing zijn om zelfbeschadiging als zodanig voor gek te verklaren. Zelfbeschadiging is namelijk helemaal niet zo zeldzaam, en wordt meestal helemaal niet gek gevonden, integendeel. Ik zal U een aantal voorbeelden noemen. De plegers van de huidige zelfmoordacties worden door hun medestanders niet voor gek, maar voor heilig gehouden. Mogen wij, die het niet met hen eens zijn, ze wel voor gek houden, bedenk dan dat ook wij als held vereren die liever de lucht in ging dan zich over te geven – zoals dat geldt voor alle helden die met gevaar voor eigen leven, zelfs met de zekerheid van de dood, zich aan gevaar blootstellen, voor alle gewone jongens dus die voor hun nummer het vaderland gaan verdedigen. En in het centrum van onze westerse beschaving staat een man die zich om zijn missie te volbrengen liet kruisigen. In zijn navolging zien we dan eeuwenlang mensen zich kastijden, tot bloedens toe, de flagellanten, anderen zich eenzaam en hongerend opsluiten, op weg naar heiligheid, en allerminst gek gevonden, maar vereerd. En dicht bij huis: Als je praat met mensen die burn-out zijn geworden hoor je altijd dat ze al heel lang moe waren, maar daar niet op letten, en maar doorgingen tot zij overvallen werden door een moeheid die niet meer te ontkennen was. Tot dien werden zij bewonderd om hun plichtsgetrouwheid. En wat te zeggen van de jonge meisjes die er op staan besneden te worden, om een echte vrouw te worden? Ik zou nog veel meer voorbeelden kunnen geven, maar ik hoop dat dit voldoende is om vast te stellen dat zelfbeschadiging op zich zelf helemaal niet vreemd of zeldzaam is, maar vaak juist in hoog aanzien staat.

Ik zou me kunnen voorstellen dat U nu een beetje geërgerd, of geamuseerd denkt: Maar dat is toch heel wat anders? En dat ben ik gedeeltelijk met U eens. Het is heel wat anders. Maar het is ook hetzelfde, het is allemaal zelfbeschadiging. En als wij ons afvragen wat het verschil is tussen de zelfbeschadiging waar het vandaag over gaat en de vormen die ik juist naar voren bracht dan is het wel dat de laatste allemaal in dienst staan van een doel, en wel een altruïstisch doel. Mensen beschadigen zich voor de goede zaak, om anderen of de gemeenschap te dienen. Dat maakt dat ze niet gek zijn, maar held of heilige. Bedenk daarbij wel dat wij de gediende zaak ook de moeite waard moeten vinden anders neigen we er toe de dader gek te verklaren, bijvoorbeeld de leden van een kleine Amerikaanse sekte die zich

samen met hun leider suïcideerden. Zelfbeschadiging op zich wordt dus niet gek gevonden, het hangt er van af met welke motieven het gedaan wordt, en hoe die motieven maatschappelijk gewaardeerd worden. En het is duidelijk dat bij de automutilatie waar het vandaag over gaat voor de gemiddelde leek geen goede motieven aanwezig zijn, en dat het daarom gek gevonden wordt. Maar als je aan de zelfbeschadigers gaat vragen naar hun motieven dan geven ze wel degelijk antwoord. Ik zal U er een paar noemen, zoals die zijn opgetekend door Tijn Huigen, lange tijd directeur behandelingen van een tbs-kliniek, en daarvoor werkzaam in de Willem Arntshoeve, een man met grote ervaring dus op dit gebied. Op de vraag: Waarom beschadigen mensen zichzelf? geeft hij als antwoord:

om andere, heftiger pijn niet te hoeven voelen;

om zelfmoordgevoel te verminderen;

om pijn te voelen en te ervaren;

om sowieso weer iets te voelen, je komt weer terug uit een staat van gevoelloosheid zoals in dissociatie.

Soms is er ook een communicatieve betekenis, zeker voor vormen van zelfbeschadiging die zeer goed zichtbaar zijn.

Uit deze opsomming wordt duidelijk dat de zelfbeschadiger ernstig lijdt, en dat de zelfbeschadiging meestal een poging is om dat lijden te verminderen. Niet om het te vermeerderen dus, maar te verminderen. Dat klinkt al veel minder gek, ik herinner me dat ik een keer erge kiespijn had en toen in mijn arm kneep om de pijn in mijn kies op de achtergrond te krijgen. Maar goed, ik had toen pijn met een lichamelijke oorzaak, maar waar komt de pijn van de zelfbeschadiger vandaan? Welke pijn, welk lijden probeert de zelfbeschadiger door zelfbeschadiging te verminderen?

Ook op die vraag worden duidelijke antwoorden gegeven. Mevrouw Nijon, de drijvende kracht achter deze dag, heeft daarover een mooi verslag gemaakt, en ik vat dat samen door te zeggen dat zelfbeschadiging voorkomt bij mensen die als kind ernstig emotioneel verwaarloosd zijn. Dat is wel heel algemeen gezegd, maar het gaat mij hier niet over de details, maar over de gemotiveerdheid van de zelfbeschadiger, want ik ben bezig na te gaan of zij nog steeds gek gevonden zullen worden als wij hun motieven kennen. Laat ik dus, heel kort door de bocht zoals dat heet, zeggen dat het oorspronkelijk lijden van de zelfbeschadigers te vinden is in de emotionele verwaarlozing waarmee zij als kind hebben moeten leven, en dat de beschadiging die de zelfbeschadiger zich toedient juist bedoeld is om de gevolgen van dat oorspronkelijke lijden, de emotionele verwaarlozing, te verlichten. Wat hield dat oorspronkelijke lijden dan in? Ik citeer weer mevrouw Nijon: “Van jongs af aan ben je ontgaan van je wezen, doordat je niet gekend werd om wie je was, dat ouders geen vreugde aan je bestaan beleefden, je niet aanmoedigden en bevestigden bij elke stap in je ontwikkeling. Het kind moet zich aanpassen aan de wensen en behoeftes van de ouders en die zelfs gaan vervullen.” Tot zover mevrouw Nijon. Wezenlijk hierin is volgens mij dat het kind dat later een zelfbeschadiger wordt dus deel uitmaakt van een gemeenschap, het gezin, waar de regels zijn dat hij zijn eigen persoonlijke wensen terzijde schuift om bij die gemeenschap, dat gezin, te blijven horen. Nu betekent emotionele verwaarlozing dat fundamentele, biologische verankerde verlangens van het kind niet vervuld worden. Emotionele verwaarlozing betekent namelijk eenzaamheid, eenzaamheid is onveilig, en veiligheid zoeken is een eerste overlevingsvoorwaarde. Het kind levert zijn verlangens naar emotionele nabijheid dus in, en dat is de oorspronkelijke zelfbeschadiging, die gedaan wordt om er bij, bij het gezin, te blijven horen.

De zelfbeschadiger kent dus twee fasen van zelfbeschadiging. De tweede is die van het snijden en dergelijke, wat wij in het algemeen bedoelen als wij over zelfbeschadiging spreken. De oorspronkelijk zelfbeschadiging is de emotionele verdorring als antwoord op de emotionele verwaarlozing. Waarom ik hier zo op in ga? Omdat ik duidelijk wil maken dat het kind, in de zelfbeschadiging van emotionele verdorring als antwoord op emotionele verwaarlozing, precies dat doet wat wij gezien hebben van zelfbeschadigers die als held of heilige worden vereerd: het kind levert in, beschadigt zich zelf, om het gezin waar het bij hoort, waar het bij moet horen, uit levensbelang en uit liefde, in stand te helpen houden, en daar dan bij te kunnen blijven horen. Vindt U dit ver gezocht? Vergelijk het dan eens met het besluit van een jongen om de wens van God en zijn moeder te vervullen en priester te worden, dus seksueel te verdorren. Het verschil is dat die gang van zaken maatschappelijk geaccepteerd is, zelfs in bepaalde kringen in hoog aanzien staat. Maar op microniveau, binnen het gezin en de kerk, gebeurt er bij de aanstaande priester en bij de verdorring van de toekomstige zelfbeschadiger precies hetzelfde. Er wordt ingeleverd om de bestaande orde gaande te houden, en om door dat offer genegenheid en aanzien te winnen. Maar besluit de komende priester niet "zelf", en wordt de aanstaande zelfbeschadiger niet gedwongen? Nee, beiden worden door uitzicht op beloning tot hun daad gedreven, uit zich zelf zouden ze dat nooit bedacht hebben, beide parcours gaan geheel tegen de oorspronkelijke wensen van het kind in. Ik wil hierbij nadrukkelijk zeggen dat ik hiermee niet de priesterloopbaan geheel gelijk stel aan die van de zelfbeschadiger. Naast de overeenkomst is er een wezenlijk verschil, en daar kom ik nu op.

De mens is een gespleten wezen, want hij heeft altijd twee tegengestelde wensen. Hij wil zijn zin doen, en hij wil er bij horen, bij de gemeenschap waar van hij deel uitmaakt. En dat kan nooit beide tegelijk en beide volledig. Wil hij altijd zijn zin doen dan zal hij soms afscheid moeten nemen van zijn gemeenschap die hem dat belet, en als hij er bij wil blijven horen dan zal hij de vervulling van die wensen moeten opgeven waarvan de vervulling door de gemeenschap niet geaccepteerd wordt. Die dubbelheid is een gevolg van het feit dat we groepsdieren zijn. Andere groepsdieren hebben datzelfde probleem. Bij apen is de leider er altijd op gebrand dat de ondergeschikte apen zich aan de regels houden – niet voor je beurt eten, niet aan de vrouwtjes komen – en houdt daarvoor voortdurend de wacht. Mensen hebben daar iets op gevonden. Ouders hoeven niet steeds de wacht te houden, zij voeden hun kinderen zo op dat zij niet meer willen wat eerst niet mocht. Het verbod is dan, zoals dat heet, ego-syntoon geworden, de jongen wil zijn seksualiteit afzweren, het meisje wil als maagd het huwelijk ingaan, het emotioneel verwaarloosde kind wil zich kunnen beheersen, en niet vragen om een bejegening waarvan hij geleerd heeft dat dat overvragen is. Iedereen moet inleveren om er bij te blijven horen, maar uit de vergelijking tussen priester en zelfbeschadiger blijkt dat de zelfbeschadiger het moeilijker heeft: Hij behoort tot een kleine gemeenschap, het gezin, dat heel andere waarden heeft dan de grote gemeenschap waar hij ook toe zal gaan behoren, eerst de school, later de maatschappij. Het verschil tussen de priester en de zelfbeschadiger is dus dat de priester maatschappijsyntoon op groeit, de zelfbeschadiger leert dat wat hij thuis meemaakt maatschappelijk vreemd wordt gevonden, hij schaamt zich daarvoor, en moet zich en zijn thuis dus verbergen. De priester heeft een groot en sterk steunsysteem achter zich staan, de zelfbeschadiger heeft niemand, in zijn jeugd niet, en later niet, want het is bekend dat zij moeilijk of niet hulp vinden.

Nu is emotionele verwaarlozing een vorm van kindermishandeling, geestelijke kindermishandeling, en dat brengt ons dus naar de vraag hoe het maatschappelijk mogelijk is dat honderdduizenden kinderen lijden onder mishandeling, en dat dat niet leidt tot maatregelen als vaccinatie tegen kinkhoest waar de kranten al maanden vol van staan. Ze worden dus ook door de maatschappij verwaarloosd. En als ik vraag hoe dat mogelijk is, is dat niet een retorische vraag gevoed uit verontwaardiging, maar een gewone vraag naar de determinanten van die maatschappelijke verwaarlozing – want dat is vandaag mijn opdracht. Uit dit verhaal moge blijken dat de zelfbeschadiger eenzaam is en blijft, eerst in het gezin, later in de maatschappij, die zijn zelfbeschadiging niet ervaart als een poging tot herstel, en daarbij de helpende hand uitsteekt, maar hem eerder voor gek verklaart. Daarbij moet U bedenken dat eenzaamheid niet hetzelfde is als geen banden hebben, In tegendeel, de zelfbeschadiger heeft vaak heel sterke banden met zijn ouders. Maar die zijn te vergelijken met de band die een drenkeling heeft met de redder waaraan hij zich vastklampt. Dat zou ook een stuk hout kunnen zijn, het gaat dan om overleven, niet om vervulling van de oorspronkelijke verlangens naar verbondenheid. En de zelfbeschadiger blijft later ook eenzaam omdat hij al heel vroeg heeft afgeleerd troost te zoeken.

Alvorens in te gaan op wat het bestaan van dergelijke toestanden betekent voor het begrip van onze samenleving, wil ik er op wijzen dat we niet moeten vergeten dat de ouders van de zelfbeschadiger ook mensen zijn die op hun beurt vervormd zijn door wat hun is overkomen. We hebben daar een mooi woord voor, transgenerationale overdracht, wat betekent dat emotionele verwaarlozing, kindermishandeling in het algemeen, besmettelijke ziekten zijn, waartegen ik echter nog geen inspecteur van de gezondheidszorg ten strijde heb zien trekken. Maar wat betekenen deze toestanden nu maatschappelijk gezien? Ik zei dat de zelfbeschadiger, in zijn aanpassing aan het gezin, mee helpt dat gezin in stand te houden. Dat is een levensnoodzaak voor hem, als hij dat niet doet dreigt de uitstoting. Nu is het gezin de hoeksteen van de samenleving, een zeer eerbiedwaardige institutie binnen ons bestel, dat wij niet graag zouden missen. Kinderen moeten worden opgevoed, en hoe veiliger en vanzelfsprekender de manier is waarop dat gebeurt des te beter wordt er voor kinderen gezorgd en des te meer mag de maatschappij er op rekenen dat die opvoeding zich voltrekt op basis van gedeelde waarden, wat een voorwaarde is voor een cohesieve samenleving. Tot voor kort werd daar ook door de gemeenschap nadrukkelijk op toe gezien. De zuilen hadden allen een intensieve bemoeienis met de opvoeding van hun kinderen, de ouders werd geleerd hoe zij hun kinderen moesten opvoeden tot goed Katholiek of gereformeerd, en dat alles stond in dienst van de gedeelde godsdienstige waarden, en van de maatschappelijke hiërarchie, waardoor kinderen werd geleerd respect te hebben voor volwassenen, en volwassenen werd geleerd respect te hebben voor wie boven hen stond. Er werd ook heel goed op gelet of de kindereer wel alles aan deden om de eeuwige zaligheid te verwerven, vanaf bidden vanaf hun tweede jaar tot aan de Heilige Communie. In onze wereld is de hiërarchie voor een groot deel weggevallen, een gevolg van de democratisering en secularisering van de zestiger jaren. Bij de toenemende secularisering vallen steeds minder kinderen onder die bedéling, en die er nog wel onder vallen worden naar mijn idee minder goed bewaakt dan eerder het geval was.

Was het dan vroeger beter? In zoverre niet dat bijvoorbeeld het weet hebben van de omvang van misstanden als geestelijke en lichamelijke kindermishandeling pas kort als probleem wordt erkend, en er althans over wordt nagedacht hoe daar structureel

wat aan te doen. Dat is eigenlijk een merkwaardig maatschappelijk gebeuren. Onder de zuilen werd er beter op kinderen gelet, zei ik, maar kindermishandeling is nooit als maatschappelijk probleem aan de orde gesteld, dat is pas van na de zestiger jaren. Als ik me afvraag hoe dat komt zie ik twee belangrijke redenen. De eerste is dat de zestiger jaren, waarin de democratisering het welbevinden van iedereen hoog op de agenda plaatste, veel onwelbevinden zichtbaar heeft gemaakt. Vrouwen en homoseksuelen zijn daar sprekende voorbeelden van, en op kleinere schaal ook de zelfbeschadiger en alle andere mishandelde en beschadigde kinderen. Een congres als wij vandaag houden was voor de zestiger jaren niet mogelijk.

Kindermishandeling, algemeen gezegd het lijden in de sfeer van wat wij tegenwoordig geestelijke gezondheid noemen, heeft uiteraard altijd bestaan, maar het is pas sinds de zestiger jaren, nog geen halve eeuw dus, dat wij inzicht krijgen in de omvang daarvan, en in de ingewikkelde oorzaken die er aan ten grondslag liggen. Daarvóór berustte de zorg voor het innerlijk leven bij de pastores, die zich echter richtten op het eeuwig in plaats van op het tijdelijk heil. Ik heb daar een aardig verhaal bij, dat ik misschien wel te vaak vertel. Toen wij in Amsterdam bezig waren met het oprichten van een interfaculteit psychotherapie – overigens mislukt – was een van de eerste telefoontjes die wij kregen van de theologische faculteit met de vraag of zij daar aan mee konden doen. Blijkbaar was ook bij hen door de veranderende tijdgeest de aandacht meer komen te vallen op de individuele wereldse nood van hun schapen. Die had dus al die eerdere eeuwen geen structurele aandacht gekregen.

De democratisering, en daarmee gepaard gaande de grotere aandacht voor individueel lijden heeft geleid tot wat wij de verzorgingsstaat noemen. Er is een bodem in het bestaan gelegd, er is recht op alle onderwijs, op state of the art gezondheidszorg, en de overheid, de gemeenschap, bekommert zich intens om de intellectuele vorming van alle kinderen door scholen, en om de lichamelijke gezondheid door het fantastische netwerk van lichamelijke gezondheidszorg. Een dergelijke intense en maatschappelijk breed ondersteunde gemeenschapsbemoeienis met de persoonsontwikkeling van kinderen is er niet. Er zijn wel aanzetten, maar het bestaan van zelfbeschadiging en van andere misstanden bewijst dat dit lang niet zo leeft in de bevolking als de andere zaken die ik noemde. Hoe komt het dat die zorg ontbreekt of faalt – het probleem is al jaren bekend, maar nog weinig afgenomen - terwijl wij weten dat er vreselijke dingen met kinderen gebeuren, en kinderen recht hebben op goede zorg, waaronder toch zeker ook zou vallen dat misstanden als kindermishandeling en beschadiging intensief zouden worden bestreden? Dat is een maatschappelijk probleem van grote omvang, en daarom ga ik er zo uitgebreid op in.

Hoe is het mogelijk dat we weten dat die vreselijke toestanden bestaan, maar dat de mishandeling vrijwel ongehinderd doorgaat? Ik zie drie voornaamste redenen: Privacy, geld, en de aard van de collectieve zorg. Ik zal over alle drie wat zeggen.

Privacy is een grote belemmering bij het opsporen van kindermishandeling. Als ik in een gesprek voorstel dat de gemeenschap alle kinderen leert kennen is de eerste tegenwerping die ik hoor of er dan een soort zedenpolitie op bezoek komt. Men denkt niet aan een aanbod in het belang van kinderen, maar aan controle door de overheid. Dat betekent dat al die burgers die hun privacy zo hoog achten, accepteren dat daardoor kinderen gemarteld en beschadigd worden. Dat beseffen ze natuurlijk niet, zult U zeggen. Maar ook als het verteld wordt blijft de reactie dat

de privacy toch wel heel belangrijk is. En dan moeten we zeggen dat de gemartelde kinderen, waaronder de latere zelfbeschadigers, de prijs betalen voor onze privacy. Als tweede belemmering voor het vinden van een structurele oplossing voor het probleem van kinderbeschadiging noemde ik geld. Dat is niet helemaal eerlijk, er gaat veel geld naar de kinder- en jeugdzorg. Maar ik weet, als iedereen die in de geestelijke gezondheidszorg werkt, dat de bevordering van de geestelijke gezondheid van wat ik noem gewone mensen nooit aan de orde is gesteld op een manier die te vergelijken zou zijn met de manier waarop onze lichamelijke gezondheid wordt begeleid. Als voorbeeld de psychotherapie, waarop sinds de invoering van de RIAGG's is bekibbeld, terwijl de omvang van de geestelijke nood vaststaat. Ik kan daarover spreken uit eigen ervaring. In de jaren dat ik bij het IMP werkte heb ik duizenden mensen gezien die hulp zochten. En altijd, ik herhaal altijd, ging het daarbij om ernstig, levensbedervend lijden. De vervanging van de IMP's door de RIAGG's betekende ook vervanging van een open eind financiering door budgettering, en we weten wat dat voor de psychotherapie in de RIAGG's heeft betekend. Een echte erkenning van de omvang van het probleem van de geestelijke gezondheidsstoornissen van gewone mensen zou inderdaad veel geld gaan kosten en ik ben er wel zeker van dat dat meehelpt om de ernst van het probleem niet onder ogen te zien. Ik denk dat dat onverstandig is, onbehandeld psychisch lijden kost meer geld dan psychotherapie, maar dat is denken op langere termijn dan waar de politiek voor te vinden is.

En ten derde: de aard van de collectieve zorg. Die zorg vind ik een hoogtepunt van beschaving zoals de wereld niet eerder heeft gekend. Maar U weet allemaal hoeveel onvrede er heerst over het functioneren van de collectieve zorg. Dat komt omdat niet de cliënt, maar de overheid de klant is van de collectieve zorg. De overheid betaalt namelijk, en als de collectieve zorg voldoet aan de eisen van overheid, namelijk binnen het budget blijven en de bureaucratische regels netjes opvolgen, is hun klant tevreden, op de ontevredenheid van de cliënt wordt nauwelijks gelet. Iedereen weet dan wel dat de zorg niet goed functioneert, maar niemand is daarvoor aansprakelijk, en voor de kwalijke gevolgen die aan de dag treden, zoals bijvoorbeeld wachtlijsten, worden nieuwe bureaucratische maatregelen genomen, waardoor de molen blijft draaien. Om een voorbeeld te noemen: De IMP's werden per uur betaald, en waren dus afhankelijk voor hun inkomen van de direct aan patiënten bestede tijd. Zij hadden dan ook negentig procent face to face tijd. Dat daalde bij de RIAGG's tot onder de vijftig procent, bijna een halvering.

Beschadigde kinderen, waaronder zij die later tot zelfbeschadigers worden, zijn ook door de maatschappij, dat wil zeggen door ons, verwaarloosd, en ik noemde een aantal redenen waardoor dat komt. Privacy, die wij allemaal een groot belang vinden, geld, waarvan onze welvaart afhankelijk is, en de logheid van de collectieve zorg, die meehelpt een groot maatschappelijk probleem onzichtbaar te houden door geen effectieve, maar bureaucratische maatregelen te nemen. Dat zijn grote belangen, die alleen met pijn en moeite zouden kunnen verdwijnen. Die pijn en moeite getroosten wij ons niet, wij beschermen onze privacy, geven niet voldoende geld uit, en bestrijden problemen met bureaucratische maatregelen, in plaats van met structurele maatregelen die de twee eerste redenen, privacy en geld discutabel zouden maken. En zo betalen de beschadigde kinderen dan de prijs voor onze privacy en voor onze welvaart die alleen mogelijk is als de overheidsuitgaven geminimaliseerd worden, en voor een zorg die ze niet opspoort, maar ze jaren in het duister laat verkommeren. De verwaarloosde kinderen, en de beschadigde volwassenen die zij later worden, leven dus allemaal vanuit onze opdracht om zich

zelf gek te vinden, zich te schamen of schuldig te voelen, zodat *wij* niet hoeven te beseffen dat *wij* toelaten dat *zij* gemarteld worden, omdat dat *ons* goed uitkomt. En in hun schaamte en schuldgevoel geloven die kinderen zelf ook dat hun gezin goed is, en zichzelf gek of slecht. Dat kan alleen als zij hun emoties van verzet, verdriet, eenzaamheid stilleggen, zodat zij gevoelsmatig verdorren, en later snijden nodig hebben om nog wat te voelen. En dan hebben zij in die verdorring dus dezelfde motieven als al die als held of heilige vereerde zelfbeschadigers, zij offeren zich op voor de goede zaak, namelijk voor hun kleine wereld, hun gezin, en voor hun grote wereld, de maatschappij, wat in dit verband betekent onze huiselijke gemoedsrust, onze welvaart, onze ontoereikende zorg, want zij klagen ons niet aan, maar schamen zich.

Zo verdrietig is het verhaal als je deze motieven kent, verdrietig als het sterven van soldaten op een eenzame post die door het opperbevel worden geofferd om een belangrijke pas te verdedigen. Maar het zal nog wel even duren voordat hun offer, de emotionele verdorring, door ons, door de maatschappij dus, erkend zal worden en zij zich niet langer schuldig of gek hoeven te voelen, maar wij ons schuldig gaan voelen dat wij hen zo lang zo verwaarloosd hebben. Ik hoop dat dit congres bij zal dragen aan de maatschappelijke bewustwording van de verschrikkingen die in Nederland permanent aan tienduizenden kinderen worden aangedaan.

A. van Dantzig.